

Agrártámogatások és EU-s kilátásaik – a gyakorló gazda szemszögéből

EU csatlakozásunk a gazdák szempontjából csak akkor lehet sikeres, ha igénybe tudják venni a helyzetüknek leginkább megfelelő Uniós támogatási formákat, képesek lesznek ezek legmegfelelőbb összetételét kialakítani. Ehhez gyorsan és alaposan meg kell ismerniük ezt a rendszert. Ez annál is inkább fontos és sürgős teendő, mert belépésünket követően a nemzeti agrártámogatási mozgástér rendkívüli mértékben beszűkül, és azt gyakorlatilag felváltja a Közös Agrárpolitika.

Az EU-ban az **agrártámogatásoknak két** eltérő jellegű csoportja létezik: a régi típusú, termeléshez, mennyiségekhez (kvótákhoz) kötött, ún. **1. pilléres támogatások**, illetve az új típusú, gazdálkodási rendszerekhez és területekhez kötött vidékfejlesztési (ökoszociális) vagy **2. pilléres kifizetések**. Ezek Koppenhágában rögzített maximális EU forráskereteit, a 2004-2006-os időszakban Magyarország számára rendelkezésre bocsátott összegeket az **1. táblázat** foglalja össze.

1. táblázat: Magyarország 2004-2006-os közösségi agrártámogatási keretei (milliárd Ft)

Támogatási formák	Évek			
	2004	2005	2006	összesen
1. pillér– közvetlen kifizetések	–	62,3	74,3	136,5
– piaci támogatások	14,9	35,7	35,7	86,4
– összesen	14,9	98,0	110,0	222,9
2. pillér– vidékfejlesztési támogatások	38,6	42,2	44,8	125,6
Mindösszesen	53,5	140,2	154,8	348,5

Megjegyzés: 1 Euro = 235 Ft

Az első csoportba a **termeléshez, a mennyiségekhez kötött, 1. pilléres támogatások** tartoznak. Ezeknek három alapvető formája alakult ki.

- Az első a **közvetlen kifizetések**, melyeket meghatározott termésszintig és adott terület-nagyságig finanszíroz az EU, túlnyomó többségében az ún. GOF (gabona, olaj és fehérje) növények termesztése esetében. Ez a kvótákhoz kötött támogatás ma a gabonaféléknél pl. 63 Euro/t. Magyarország esetében 4,73 t/ha termésszintig fizeti ezt az összeget az EU, így ez a támogatás hektáronként $63 \times 4,73 \approx 300$ Euro (kb. 70 eFt/ha). Ez a kifizetési összeg jelentős mértékben várhatóan hosszú távon sem fog emelkedni. 2004-ben ennek legfeljebb 55 %-át kaphatják meg a magyar gazdák, ami mintegy 40 eFt/ha kifizetést jelenthet e növények termesztése esetén. Ebből 25 %-ot az EU keretek biztosítanak, 30 %-ot pedig nemzeti forrásból fizethetünk a gazdáknak. Ez a közvetlen kifizetési összeg 2010-re éri el a 100 %-ot, vagyis a 70 eFt/ha értéket.
- A másik támogatási forma az **intervenciós állami felvásárlás**. Ezzel az állam illetve az EU garantál egy minimális felvásárlási árat, amelyen – ha ez alá csökkennének a piaci árak – felvásárolja a gazdáktól a termésfelesleget. Ez az árszint gabonaneműeknél, 2004-ben várhatóan 25 eFt/t körül alakulhat. Ehhez bizonyos minőségi követelményeknek is meg kell felelni, és a felajánlott mennyiségnek a 80 t-t meg kell haladnia. Közepes termésátlagot (búzánál pl. 4 t/ha-t) feltételezve ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy legalább 20 ha azonos fajtaival bevetett területtel kell rendelkezni. Ezt nagy valószínűséggel csak a 100 ha-os méretet meghaladó gazdaságok (a 2000. évi agrárösszeírás szerint összesen 6687 üzem) tudja teljesíteni. Ez az összes (966 916) birtok 0,7 %-a.
- A harmadik támogatási forma az **exporttámogatások** köre. Ezek olyan termékekre – az exportálóknak – nyújtható támogatások, amelyekre az adott évben a piaci helyzettől függően eseti jelleggel hirdet meg szubvenciót az EU.

A támogatások másik, új és várhatóan növekvő csoportját a **gazdálkodási rendszerekhez és területekhez kötött, ún. vidékfejlesztési támogatások** adják. Ezek a támogatási jogcímek igen széles körűek, és nemcsak a GOF-növények, hanem különböző ágazatok és eltérő adottságú területek tá-

mogatására is felhasználhatók. Ilyen – az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) garancia részlegéből 80 %-os mértékben EU társfinanszírozott – kifizetési jogcímek pl.: az agrár-környezetgazdálkodási programok keretében meghirdetett gazdálkodási rendszerek, kedvezőtlen adottságú térségek támogatása, speciális intézkedések félig önálló gazdaságok („a kicsik”) számára, agrárterületek erdősítése, termelői csoportok létrehozása, állatvédelmi és növényegészségügyi EU előírások átvételének támogatása, a gazdák korai nyugdíjazása. További lehetőségeket kínálnak a Strukturális Alapok keretében – 30-40 %-os EU társfinanszírozás mellett – rendelkezésre álló források, amelyekből fedezhetők pl.: mezőgazdasági beruházások, feldolgozás, kereskedelem támogatása, technikai segítségnyújtás, fiatal gazdák támogatása, oktatás, a vidéki térségek alkalmazkodásának és fejlődésének elősegítése (többféle intézkedés a falumegújítástól a közösségi marketing támogatásáig) stb.. Ezek közül **a gazdák számára a legjelentősebb jövedelemforrást várhatóan az alábbi három** – a folyó gazdálkodást támogató – **kifizetési forma** fogja jelenteni.

- Az első típus az **agrár-környezetgazdálkodási programokban** meghirdetett gazdálkodási rendszerekhez kötődő földalapú, normatív támogatások köre legalább 5 évre kötött – jövedelembiztonságot adó – állami szerződés alapján. Ezek a rendszerek (ökológiai/bio/gazdálkodás, gyepre alapozott legeltetéses állattartás, érzékeny természeti területek speciális talaj-, víz- vagy élővilágvédelmi szempontú gazdálkodási rendszerei, vizes élőhelyek, tó, nádas, ártér stb. külterjes mezőgazdasági hasznosítása, tájgazdálkodás, integrált növénytermesztés, stb.) már ma, 2003-ban is pályázhatók (a kormány 290/2002. (XII.27.) számú agrártámogatási rendeletének V. fejezete: A fenntartható fejlődés feltételeinek támogatása). E rendszerek 2003-as támogatási összegei 10-50 e Ft/ha érték között változnak. EU csatlakozásunk esetén ezek a kifizetések jelentősen emelkedni fognak. Gazdálkodási rendszertől függő várható összegük a készülő Nemzeti Vidékfejlesztési Tervben 25-150 eFt/ha/év. Nagy valószínűséggel ezekhez a támogatási formákhoz, gazdálkodási rendszerekhez kötődnek majd távlatilag is a legnagyobb hektáronkénti kifizetések. Értékük felső határa ma az EU-ban célprogramtól függően 450-900 Euro/ha/év, azaz mintegy 105-210 eFt/ha/év.
- A második ilyen, területhez kötött vidékfejlesztési támogatási forma az ún. **kedvezőtlen adottságú térségek** normatív, földalapú támogatása. Kedvezőtlen adottságúnak ebben a rendszerben várhatóan a 17 aranykorona-érték alatti területek, a hegy és dombvidéki lejtős területek, a környezet- és/vagy természetvédelmi korlátozások alá eső területek valamint a demográfiai és/vagy foglalkoztatási szempontból hátrányos helyzetű térségek minősülnek. Az ilyen területeken gazdálkodók 2004-től várhatóan az EU gyakorlatának megfelelő induló kifizetési összegre számíthatnak. E kifizetések felső határa ma az EU-ban 200 Euro/ha/év, azaz mintegy 47 eFt/ha/év
- A harmadik – vidékfejlesztési típusú és a gazdák egy csoportját különösen érintő – támogatási forma az ún. **félig-önálló gazdaságok egyszerűsített, normatív támogatása**. Ennek összege a koppenhágai megállapodás szerint 2004-ben 1000 Euro/gazdaság lesz. Ez az 5 hektár alatti területű kisgazdaságok célzott támogatási formája lehet, hiszen birtoknagyságtól függetlenül és egyszerű eljárással juthatnak ennek révén mintegy 235 eFt/gazdaság évenkénti kifizetéshez.

A felsorolt támogatási formák többsége 2004-től, EU csatlakozásunktól lesz elérhető, ha Magyarország ennek intézményi, ellenőrzési, nyilvántartási és egyéb feltételeit kialakítja. A várható támogatási mértékek **a készülő Nemzeti Vidékfejlesztési Terv hazai és brüsszeli jóváhagyásától függően** valamelyest módosulhatnak, formáik és nagyságrendjük azonban nagy valószínűséggel a leírtak szerint alakulhat.

Közülük egyedül **az agrár-környezetgazdálkodási programok** azok, amelyek már 2002-ben, 2,5 milliárd Ft támogatási kerettel és mintegy 2600 gazda részvételével elindultak, és 2003-ban ismét pályázhatók. Ezévi forráskeretük 4,5 milliárd forint. Hosszú távon is ez a támogatási forma lesz várhatóan a legelőnyösebb, különösen azok számára, akik nem GOF növényeket termelnek, gazda-

ságuk mérete 300 ha alatti és ráadásul nem is a legkiválóbb, legjobb termőképességű agrárterületeken gazdálkodnak. Ez várhatóan az EU-ban is növekvő, tartós támogatási formává válik.

Vegyünk ezek után egy konkrét példát!

Ha valaki **kedvezőtlen adottságú – pl. 17 aranykorona-érték alatti – területen** gazdálkodik, és **belép pl. az ökológiai (bio)gazdálkodási rendszerbe**, akkor 2004-től várhatóan kétféle támogatáshoz juthat:

- kedvezőtlen adottságú területek támogatása: várhatóan 40-45 eFt/ha;
- ökológiai gazdálkodási program várható kifizetései
 - élő kultúrák esetén 100-150 eFt/ha,
 - egyvári növények esetén 70-120 eFt/ha,
 - egyéb célú földhasznosítás esetén 40-80 eFt/ha.

Ekkor tehát **várhatóan** – földhasználati formától illetve kultúrától függően – **80-200 eFt/ha állami támogatáshoz és kifizetéshez juthat**. A keletkező termékeit emellett korlátozás (kvóták) nélkül, egy ma még erősen keresleti jellegű piacon és a konvencionális termékekhez képest 1,5-3-szoros áron értékesítheti. Ennek feldolgozási, piaci, kereskedelmi feltételeit persze összefogással meg kell teremteni, amihez szintén igénybe vehetők egyéb – korábban felsorolt – olyan vidékfejlesztési támogatások, mint pl. a termelői csoportok létrehozásának támogatása (80 % EU forrás, 20 % magyar nemzeti forrás, 0 % saját, gazdálkodói forrás), vagy pl. a feldolgozás és kereskedelem fejlesztése (várhatóan 30-40 % EU forrás, 10-15 % nemzeti forrás, 45-60 % saját, gazdálkodói forrás).

Ha ugyanilyen területen gazdálkodik, de **nem lép be egyetlen agrár-környezetgazdálkodási rendszerbe sem**, hanem csak a termékmennyiségekhez kötött közvetlen kifizetésekre és az intervenciók felvásárlásokra alapoz, akkor

- a közvetlen kifizetés összege 40 eFt/ha, amely 2010-re 70 eFt/ha értékre nőhet;
- a garantált áras állami felvásárlásból származó árbevétele – 17 aranykorona alatti földeken pl. 4 t/ha búzatermést feltételezve – $4 \text{ t/ha} \times 25 \text{ eFt/t} = 100 \text{ eFt/ha}$, melyből le kell vonni a termelés költségeit, a mai költséginteken legalább 70-90 eFt/ha összeget, vagyis így maradhat a példa szerint 10-30 eFt/ha áruértékesítésből származó jövedelme.

Ekkor tehát **várhatóan** a példa szerint **50-100 eFt/ha állami kifizetésekből származó jövedelemre tehet szert**.

Kedvezőtlen adottságú területeken tehát egyértelmű az agrár-környezetgazdálkodási – pl. ökológiai (bio)gazdálkodási – programokhoz való csatlakozás előnye. Arról nem is beszélve, hogy az intervenciók felvásárláshoz várhatóan el kell érnie azonos minőségű termékből a 80 t mennyiséget, ami ezeken a területeken legalább 20 ha-os azonos fajtaival bevetett területet jelent.

2003-ban a két variáns közötti eltérés még nem ilyen kifejezett, hiszen a gazdasági formától függően 7 illetve 9 eFt/ha föld alapú támogatást mindenki megkap, aki nem vesz részt agrár-környezetgazdálkodási programokban. Az NAKP célprogramjaiban részt vevők viszont – célprogramtól és ágazattól függően – már ma is 10-50 eFt/ha kifizetésben részesülnek, amit az elvállalt gazdálkodási előírások betartásából származó többletköltségek persze csökkentenek.

Mindezek alapján tehát az valószínűsíthető, hogy – különösen kedvezőtlenebb termelési adottságú területeken és 300 ha alatti birtokkategóriában – **már ma is, és hosszú távon még inkább előnyös lehet a vidékfejlesztési pillérhez tartozó agrár-környezetgazdálkodási programokhoz csatlakozni**. Ezt ráadásul mielőbb érdemes megtenni, hiszen a korábban pályázók az elbírálásnál előnyben részesülnek, és ha az első évben nem is tudnak forráshiány miatt csatlakozni a kiválasztott agrár-környezetgazdálkodási (pl. ökológiai gazdálkodási) célprogramhoz, a következő évben mindenképpen előnyös helyzetből indulnak.

E lehetőségek mérlegeléséhez jó, ha tudjuk, hogy milyen is volt, és milyen ma (2000) **Magyarország birtokszerkezete** és átlagos birtokmérete. Erre vonatkozóan ad eligazítást a **2. táblázat**.

2. táblázat: A gazdaságok számának alakulása a birtokméret szerint (db)

Birtokméret (ha)	1895	1935	1949	1965	1975	1989	2000
10 alatt	2 123 634	1 533 440	1 363 000	~	~	~	907 154
11-50	229 202	83 823	71 267	~	~	~	47 330
51-100	14 798	6 685	2 933	6	~	~	5 745
101-300	13 936	8 027	3 000	31	~	~	4 012
301-500	2 096	908	400	257	17	2	679
501-1000	2 827	781	200	875	67	35	684
1001-5000	984	658	~	2 241	1 368	866	1 214
5001-10000	4	25	~	61	278	398	51
10000 felett	11	59	~	11	20	74	47
Összesen	2 387 492	1 634 406	1 440 800	3 482	1 750	1 375	966 916
Átl. méret (ha)	9	6	8	1 658	3 454	4 716	5

Ma az átlagos birtokméret Magyarországon tehát mintegy 5 ha (egészen pontosan 4,8 ha). Összehasonlításképpen az EU-ban ez az átlagos birtoknagyság 19 ha.

Ha részletesebben egybevetjük ezeket az adatokat az EU adataival (**3. táblázat**), akkor azt látjuk, hogy az 50 ha-t meghaladó birtokok aránya az Unióban mindössze 8,6 % (de pl. Portugáliában csupán 2,4 %, Franciaországban viszont közel 30 %).

3. táblázat: A gazdaságok birtokméret-kategóriák szerinti megoszlása az EU három tagállamában, a Közösség egészében és Magyarországon (%)

Birtokméret-kategóriák (ha)	Franciaország (1997)	Németország (1997)	Portugália (1997)	EU-15 (1997)	Magyarország (2000)
-10	35,3	45,6	87,6	68,6	93,8
11-50	33,4	39,8	10,0	22,3	4,9
51-	29,7	14,6	2,4	8,6	1,3

Ez is azt valószínűsíti, hogy a kisebb (50 ha alatti) méretkategóriába tartozó birtokok meghatározó aránya miatt **a vidékfejlesztési támogatások tartós és növekvő súlyú elemei lesznek a Közös Agrárpolitikának**. Nem kell tehát hinni annak a negatív propagandának és retorikának, hogy a kisebb birtokok esélytelenek lennének az EU-ban. Ha ez így lenne, az EU saját mezőgazdaságát és vidékét is felszámolhatná. Ezt Európa egyszerűen nem engedheti meg magának, és az ökoszociális piactudományok irányába – ha komoly harcok árán is, de mégiscsak – elmozduló agrár- és vidéktámogatási rendszere sem erre utal. E rendszer komoly esélyeket kínál valamennyi birtokkategória számára, csak meg kell ismernünk, és élnünk kell lehetőségeivel. Az ennek bemutatásával és hazai feltételei megteremtésével kapcsolatos felelősséget az állam, a szaktárca és tágabb értelemben a szakmai és politikai agrárelit másra át nem háríthatja.

A szerzők és elérhetőségeik

Dr. Ángyán József, egyetemi tanár, intézetigazgató,

E-mail: angyanj@svr-sun.ktg.gau.hu

Dr. Ónodi Gábor, egyetemi docens, intézetigazgató-helyettes,

E-mail: onodi@kgi.gau.hu

Dr. Podmaniczky László, egyetemi docens, intézetigazgató-helyettes,

E-mail: podma@kgi.gau.hu

Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet,

2103 Gödöllő, Páter K. u. 1.,

Tel./Fax: 06-28-415-383,

Internet: <http://www.ktg.gau.hu/uj/kutatas.html>,

<http://www.nakp.hu>